

Urszula MAJCHER-LEGAWIEC

Uniwersytet Warszawski

Fundacja Wspierania Kultury i Języka Polskiego im. M. Reja

zarzad@fundacjareja.eu

IDENTYFIKACJA SPOŁECZNO-KULTUROWA ORAZ SAMOOCENA KOMPETENCJI OGÓLNYCH DO KOMUNIKACJI MIĘDZYKULTUROWEJ WŚRÓD STUDENTÓW OBCOKRAJOWCÓW

ABSTRACT

Socio-cultural Identification and Self-Appraisal of General Competence in Multicultural Communication in Foreign Students

The article presents the results of research on socio-cultural identification and self-assessment of general competences for intercultural communication carried out among foreign students preparing for studies in Polish under the so-called zero year. The behaviors of participants in the communication process, including intercultural communication, are conditioned by situational factors that are based on the socio-cultural context. Interaction participants set the situation in a known cultural context, which in the case of intercultural communication can lead to misunderstanding and frustration. Therefore, negotiating the meanings in the interaction of multicultural partners faces many conditions. Among those conditions, knowledge of the language (or lack thereof) is just one of many elements. The remaining elements are general, cognitive and cultural competences as well as a set of competences including knowledge, practical skills and mindsets relating to social and communication behavior. The research was conducted among MCK PK students and it pertained to competences for multicultural communication. To reach this goal, slightly modified research tools prepared by a research team from the University of Białystok were used. The collected data has been subjected to statistical analysis and interpretation.

Key words: intercultural communication, intercultural communication competences, intercultural communication determinants, identity, significance of language skills, multicultural educational environment

Słowa kluczowe: komunikacja międzykulturowa, kompetencje komunikacji międzykulturowej, uwarunkowania komunikacji międzykulturowej, tożsamość, znaczenie umiejętności językowych, międzykulturowe środowisko edukacyjne

CHARAKTERYSTYKA TERENU BADAŃ I BADANEJ GRUPY

Badania identyfikacji społeczno-kulturowej oraz samooceny kompetencji ogólnych do komunikacji międzykulturowej zostały przeprowadzone w maju 2017 r. w Krakowie, w Międzynarodowym Centrum Kształcenia Politechniki Krakowskiej (MCK PK). MCK PK jest pozawydziałową jednostką realizującą kursy języka polskiego oraz kursy przygotowawcze dla cudzoziemców, którzy zamierzają podjąć w Polsce studia I, II lub III stopnia na kierunkach technicznych, ekonomicznych, humanistycznych i artystycznych.

Badana grupa to obcokrajowcy przygotowujący się do studiów po polsku na polskich uczelniach w całym kraju w ramach tzw. roku zerowego. Wspólnym celem uczących się jest opanowanie języka polskiego w stopniu umożliwiającym podjęcie studiów w Polsce i po polsku. Do jego osiągnięcia zbliża uczestnictwo w zajęciach z języka polskiego ogólnego i specjalistycznego oraz zajęciach wyrównawczych z przedmiotów kierunkowych (nauczanych po polsku). Fakt, że każdy z badanych jest cudzoziemcem przebywającym w Polsce nie dłużej niż rok, eliminuje w relacjach między studentami na terenie MCK PK nierówności typowe dla sytuacji kontaktu cudzoziemca z rdzenym albo stałym mieszkańcem danego terytorium. W badanej grupie nie zaznacza się więc w codziennych kontaktach dychotomia wynikająca z relacji swój–obcy. Charakterystyczny dla badanej grupy jest wewnętrzny podział wynikający ze wspólnoty terytorialnej na grupę „ze Wschodu”, która zna język rosyjski, oraz pozostałych studentów.

Badana grupa liczy 102 osoby: 54 kobiety i 48 mężczyzn. Średnia wieku badanych wynosi 19 lat. Najliczniejszą grupą są studenci z Białorusi (38 osób) i z Ukrainy (34 osoby). Badani studenci stanowią bardzo szczególny rodzaj społeczności, trudno porównywalny z innymi, powstającymi w warunkach mniej sztucznych, bez procesów autoselekcji.

Pierwszą grupę łączy język (łącznie znajomość języka rosyjskiego na poziomie ojczyzyństwa zadeklarowały w badanej grupie 64 osoby) oraz względnie jednorodny obraz świata i reguły życia społecznego. W tej grupie jest też najwięcej osób dwujęzycznych, posługujących się np. językiem białoruskim i rosyjskim (17 osób) albo ukraińskim i rosyjskim (13 osób). Pozostała grupa jest bardziej kulturowo rozdrobniona i wykazuje znacznie większe zróżnicowanie językowe (dla przedstawicieli tej grupy językami ojczystymi są angielski, arabski, hiszpański, mongolski, portugalski, turkmeński, węgierski i wietnamski). Ten wewnętrzny podział stanowi istotny kontekst badawczy, ponieważ

uczestnicy wywodzący się z tego samego lub zbliżonych kręgów kulturowych łatwiej porozumiewają się, nawiązują współpracę i rozwiązują pojawiające się problemy¹. Uwzględnienie tego podziału w analizie statystycznej danych wydaje się więc uzasadnione.

KOMUNIKACJA MIĘDZYKULTUROWA JAKO PROCES NEGOCJOWANIA ZNACZEŃ

Powszechność zjawiska zróżnicowania kulturowego to wynik procesów tak spontanicznych i zaskakujących, jak i zaplanowanych oraz przewidywanych. Wymienić wśród nich możemy procesy migracji, uchodźstwa, mobilności transgranicznej motywowanej poznawczo, edukacyjnie, biznesowo czy kulturowo. Otwarcie granic, dostępność komunikacyjna (także odległych geograficznie miejsc) czy styl życia to tylko niektóre z czynników mobilności. Przynosi ona określone konsekwencje, wśród których najważniejsza wydaje się zmiana, jaka niewątpliwie zachodzi w społeczeństwach w wyniku coraz częstszych kontaktów z inną kulturą, językiem, systemem wartości. Zakres i kierunek zmiany jest istotny zarówno w perspektywie indywidualnej (w jaki sposób kontakt z nową kulturą zmienia jednostkę), jak i w perspektywie społeczeństw i narodów (w jaki sposób kontakt z innymi kulturami zmienia społeczeństwa i narody) oraz w perspektywie szans (i nadziei), a także zagrożeń (oraz obaw). Jerzy Nikitorowicz pisze: *Z wielu badań wynika, że mamy kłopoty z analizą wartości innych kultur, dostrzeganiem jej, przyznawaniem jej wartości, interpretowaniem, porównywaniem. Myślimy raczej intuicyjnie, odwołując się do uprzedzeń i stereotypów, niż analitycznie. Mamy problemy z umiejętnością segregowania, wybierania, weryfikowania informacji*². Dlatego ważne jest badanie pewnych dyspozycji do życia w społeczeństwie wielokulturowym, w tym aspektów związanych z komunikacją międzykulturową.

Problematyka wielokulturowości i międzykulturowości doczekała się wielu teorii i badań modeli relacji międzykulturowych, które wniosły bardzo wiele w pojmowanie szans na zmianę wartości i postaw w warunkach intensywnych relacji międzykulturowych. Bez wątpienia jest to interdyscyplinarny obszar badawczy. Spośród wielu możliwych podejść wymieńmy, za Tadeuszem Lewowickim, cztery podstawowe: spojrzenie socjologiczne, psychologiczne, kulturowe (skierowane na wytwory ludzi – kulturę duchową i materialną) oraz podejście pedagogiczne³. Niezależnie od przyjętej perspektywy badawczej fakt bycia członkiem społeczeństwa wielokulturowego stawia konkretne wymagania, zwłaszcza w zakresie komunikacji, którą mogą utrudniać tzw.

¹ K. Błęzińska, *Komunikacja międzykulturowa jako negocjowanie znaczeń*, „Pogranicze. Studia Społeczne”, 2013, t. 21, s. 143.

² J. Nikitorowicz, *Kompetencje do komunikacji międzykulturowej w aspekcie tradycyjnej wielokulturowości regionu i procesów migracyjnych. Wprowadzenie w realizowaną problematykę*, [w:] J. Nikitorowicz et al., *Kompetencje do komunikacji międzykulturowej w aspekcie wielokulturowości regionu i procesów migracyjnych*, Warszawa 2013, s. 10.

³ T. Lewowicki, *Cztery spojrzenia na wielokulturowość i edukację międzykulturową*, „Pogranicze. Studia Społeczne” 2011, t. 17, s. 28-38.

różnice kulturowe. Problem różnic międzykulturowych doczekał się wielu opracowań, z których najważniejsze wydają się: koncepcja tzw. Podstawowych Systemów Przekazu Edwarda Halla (obejmująca takie kryteria, jak formy interakcji, formy wspólnoty, sposoby pożywiania się, relacje między płciami, przestrzeń, czas, edukację, zabawę, obronę i technikę), koncepcja Alfonsa Trompenaarsa, który wyodrębnił następujące wymiary tych różnic: uniwersalizm *versus* partykularyzm, kolektywizm *versus* indywidualizm, neutralność *versus* emocjonalność, rozproszenie *versus* konkretność oraz własne osiągnięcia *versus* statusy przypisane, a także koncepcja Geerta Hofstede, dla którego podstawowymi różnicami są: dystans władzy, kolektywizm *versus* indywidualizm, stosunek do kobiecości i męskości oraz sposoby unikania niepewności⁴.

Uwzględniając fakt różnic kulturowych występujących w społeczeństwie wielokulturowym, Krystyna Bleszyńska pisze o komunikacji międzykulturowej jako o procesie negocjowania znaczeń⁵. Odwołując się do teorii interakcjonistycznych, podkreśla, że *komunikowanie się jest procesem konstruowania rzeczywistości społecznej, w której funkcjonują partnerzy relacji*⁶. Zachowania partnerów relacji uwarunkowane są czynnikami sytuacyjnymi, mającymi oparcie w kontekście społeczno-kulturowym. Ten sam kontekst warunkuje tzw. stany oczekiwań uczestników interakcji, definiowane jako zespoły przewidywań dotyczących zachowań podmiotu w relacji do innych osób⁷. Parametrami kontekstu społeczno-kulturowego są m.in. kulturowe standardy postępowania, oceny, hierarchia władzy i prestiżu (własnego i partnerów) oraz poczucie równości/symetryczności relacji. Uczestnik interakcji osadza sytuację w znanym sobie kontekście kulturowym, co w przypadku komunikacji międzykulturowej może prowadzić do nieporozumień i frustracji. Zróznicowani kulturowo partnerzy interakcji posługują się wspólnym kodem (może to być język obcy dla każdego z nich lub język jednego z partnerów), który osadzają w odmiennych skryptach komunikacyjnych, interpretują w innych systemach odniesień i uzupełniają innymi formami ekspresji werbalnej i niewerbalnej. Uzgadnianie znaczeń w interakcji różnokulturowych partnerów napotyka więc na wiele uwarunkowań, wśród których (nie)znajomość języka jest tylko jednym z wielu elementów.

W procesie komunikacji międzykulturowej ważne jest *poszukiwanie perspektyw tworzących określoną wspólnotę przy jednoczesnym dostrzeganiu różnorodności wizji, budowaniu społecznej jedności z uwzględnieniem wielości poglądów i specyfiki grup. Wielokulturowość zdaje się tworzyć przestrzeń publiczną umożliwiającą różnym grupom interakcje i tym samym proponować różne formy pluralizmu, który może być rozumiany tylko jako występowanie obok siebie różnych kultur, prowadzące nawet do powstania uporządkowanych struktur społecznych [...]. Problemem jest to, jak postrzegamy Innych, czy i w jaki sposób ich rozumiemy, co w nich uznajemy i jakie cechy inne niż własne cenimy*⁸.

⁴ M. Golka, *Komunikowanie międzykulturowe. Przypomnienie głównych tez*, [w:] *Multicultural Studies*, t. 1, red. A. Szerlag, s. 41-52.

⁵ K. Bleszyńska, *Komunikacja międzykulturowa...*, s. 139-153.

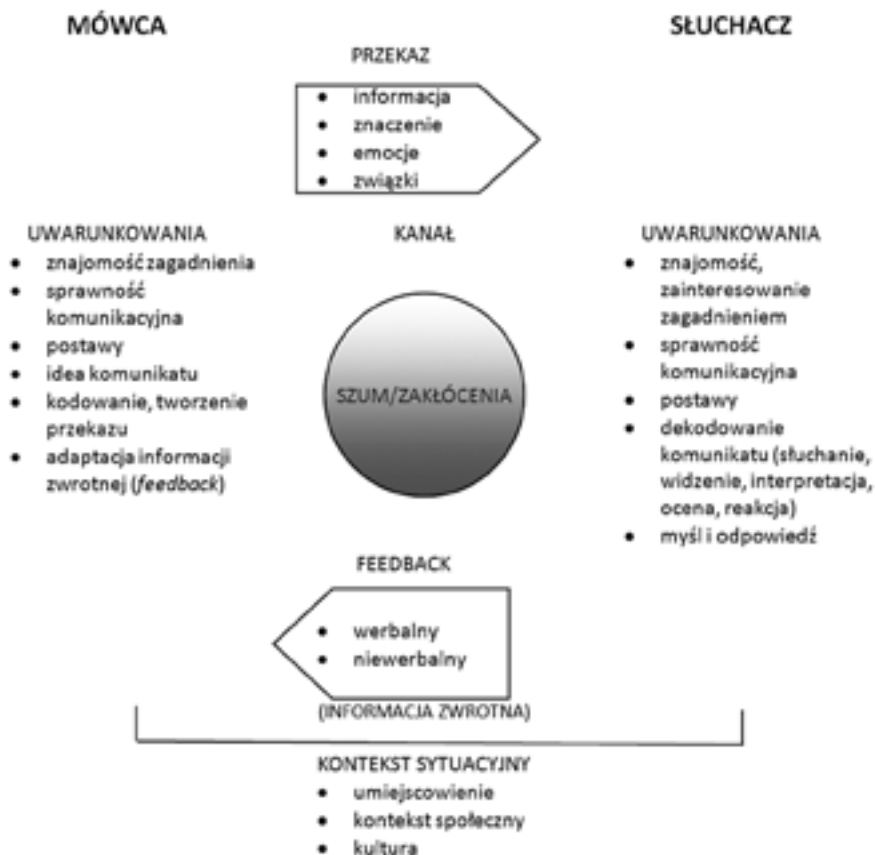
⁶ *Tamże*, s. 139.

⁷ *Tamże*.

⁸ J. Nikitorowicz, *Kompetencje do komunikacji...*, s. 10.

Złożoność procesu komunikacji międzykulturowej oddaje model opracowany przez Marka Szopskiego (Rys. 1).

Rysunek 1. Model komunikacji międzykulturowej („twarzą w twarz”)

Źródło: M. Szopski, *Komunikowanie międzykulturowe*, Warszawa 2005, s. 23

Analiza przedstawionego modelu prowadzi do wniosku, że proces komunikacji interkulturowej zależy od uczestników (mówcy i słuchacza), od rozpoznania przekazu i informacji zwrotnej oraz od warunków/kontekstu sytuacyjnego interakcji. Wcześniejsze uwagi podkreślają znaczenie kontekstu społeczno-kulturowego jako systemu odniesień, kodów interpretacyjnych i skryptów komunikacyjnych. Poza uwarunkowaniami społeczno-kulturowymi tworzącymi kontekst w skali makro wpływ na porozumienie w komunikacji interkulturowej mają też elementy skali mikro takie jak: wiek, płeć, status społeczny, motywacja, zainteresowania i wiedza (są to elementy decydujące także o porozumieniu w sytuacji komunikacji w obrębie jednej kultury i jednego języka).

Wśród uwarunkowań komunikacji interkulturowej wskazać należy także tożsamość społeczno-kulturową jednostki oraz stopień (nie)świadomości tej tożsamości, będący pochodną refleksyjnego bądź też bezrefleksyjnego istnienia. Mirosław Sobecki podkreśla, że *uświadamianie sobie przez jednostkę wewnętrznego heterogenicznego kulturowego rozumianej jako przynależność do wielu kulturowych zbiorowości stanowi ważny czynnik ułatwiający międzykulturowe interakcje*⁹.

SPÓŁECZNO-KULTUROWE WARIANTY SYTUACJI KOMUNIKACYJNEJ – SYTUACJA KOMUNIKACYJNA W MCK PK

Biorąc pod uwagę wskazane wyżej parametry sytuacji komunikacyjnej, możemy zaprojektować kilka wariantów społeczno-kulturowych sytuacji komunikacyjnej. Z wielu możliwych weźmiemy pod uwagę te, które są istotne dla przeprowadzonych przez nas badań, czyli pochodzenie etniczne uczestników interakcji oraz przestrzeń, w której interakcja zachodzi. K. Bleszyńska, uwzględniając wymiar wspólnoty terytorialnej oraz wymiar poczucia wspólnoty kulturowej, wyróżnia trzy rodzaje przestrzeni w komunikacji międzykulturowej: przestrzeń homogeniczną kulturowo, przestrzeń kulturowej enklawy oraz przestrzeń wielokulturową¹⁰. W przestrzeni homogenicznej kulturowo dominantę sytuacji komunikacyjnej stanowi kultura gospodarzy, w której odnaleźć muszą się „obcy”. Przestrzeń kulturowej enklawy powstaje wówczas, gdy grupa etniczna tworzy enklawę w państwie (lub przedsiębiorstwie) o innej kulturze.

W MCK PK można mówić o znacznym zróżnicowaniu studentów ze względu na język, kulturę i kraj pochodzenia. Pierwszą wyraźną enklawę tworzą studenci z krajów dawnego ZSRR – głównie z Ukrainy, Białorusi, Kazachstanu, Mołdawii i Uzbekistanu. Wspólnym kodem w tej grupie jest język rosyjski. Zdarza się, że podobne, ale nie zawsze równie wyraźnie funkcjonujące enklawy tworzą francuskojęzyczni studenci z krajów Maghrebu i Konga, z krajów arabskich, portugalskojęzyczni studenci z Angoli, Brazylii i Wysp Zielonego Przylądka oraz studenci anglojęzyczni. Możemy więc mówić o przestrzeni nacechowanej złożonością kulturowo-etniczną, typową dla organizacji międzynarodowych lub korporacji. W tej przestrzeni zdarza się, że język polski – u studentów czyniących szybkie postępy w jego znajomości lub u studentów o polskich korzeniach – stopniowo staje się wspólnym kodem językowo-kulturowym.

Środowisko studenckie MCK PK tworzy zróżnicowaną kulturowo przestrzeń z wyłaniającymi się mniejszymi enklawami językowo-kulturowymi. Studenci MCK stanowią z kolei enklawę w homogenicznej przestrzeni kulturowej, jaką stanowi kraj pobytu – Polska. Wspólnym dla wszystkich językiem komunikacji jest język nauczany – polski. Kraj pobytu narzuca w tej przestrzeni porządek prawny i społeczny, tak w sposób formalny (regulaminy uczelni i MCK), jak i nieformalny (codzienne kontakty z lektorami

⁹ M. Sobecki, *Komunikacja międzykulturowa w perspektywie pedagogicznej. Studium z pogranicza polsko-litewsko-białorusko-ukraińskiego*, Warszawa 2016, s. 99.

¹⁰ K. Bleszyńska, *Komunikacja międzykulturowa...*, s. 144-150.

i wykładowcami, organizowane dla wszystkich wydarzenia i wycieczki, wspólnie obchodzone święta itp.). Nawiązanie do porządku kulturowego kraju pobytu jest celowe i wynika z misji, jaką jest przygotowanie językowe, merytoryczne i kulturowe do studiów w Polsce. Zasady współpracy ustalane są na początku i dotyczą przede wszystkim obszaru edukacji (regulamin studiów, sposób uzyskiwania zaliczeń z poszczególnych przedmiotów, zasady usprawiedliwiania nieobecności itp.). Dobrej współpracy (i komunikacji) sprzyjają wydarzenia umożliwiające prezentacje kultur, z których wywodzą się studenci (np. dzień kuchni świata, prezentacje krajów pochodzenia, konkurs piosenki, warsztaty taneczne itp.). Wydarzenia te dowartościowują kultury inne niż polska oraz uwrażliwiają na inne kultury, podkreślając ich atrakcyjność oraz wartość wynikającą z samego kulturowego zróżnicowania.

ZAŁOŻENIA BADAWCZE I METODOLOGIA BADAŃ

Projektując badania, których wyniki omawiamy w artykule, przyjęliśmy, że istotne znaczenie dla porozumienia w przestrzeni międzykulturowej będą miały takie elementy, jak tożsamość i kompetencje/wrażliwość międzykulturowa. Cytowana już K. Bleszyńska podkreśla rolę przede wszystkim takich predyspozycji, jak *zdolność przyjmowania perspektywy partnerów, prezentowania własnego stanowiska z poszanowaniem systemów odniesień innych aktorów, gotowość i umiejętność nieustannego negocjowania znaczeń i obrazu doświadczanej rzeczywistości, jak również umiejętność radzenia sobie z napięciami nieuchronnie pojawiającymi się w obszarze permanentnej niepewności cechującej stosunki między osobami o zróżnicowanym kulturowym milieu*¹¹. Zdaniem autorki predyspozycje te zależą od trzech rodzajów kompetencji: ogólnych, poznawczo-kulturowych i grupy kompetencji obejmujących wiedzę, umiejętności praktyczne i postawy odnoszące się do zachowań społecznych i komunikacyjnych.

Do celów badawczych wykorzystano fragment ankiety opracowanej przez zespół badawczy Katedry Edukacji Międzykulturowej w Białymstoku w ramach projektu badawczego zatytułowanego *Kompetencje do komunikacji międzykulturowej w aspekcie tradycyjnej wielokulturowości regionu i procesów migracyjnych*¹². Wśród badanych uwarunkowań kompetencji uwzględniono również identyfikacje społeczno-kulturowe. Ta właśnie część ankiety została wykorzystana w przeprowadzonych przez nas badaniach. Zadaniem badanych była odpowiedź na kilka pytań, które dotyczyły stopnia identyfikacji z głównymi obszarami kształtującymi tożsamość społeczno-kulturową.

Badania przeprowadzone w MCK PK w grupie studentów obcokrajowców obejmowały diagnozę kompetencji ogólnych, w tym przede wszystkim:

- wiedzę ogólną o ludziach i ich zwyczajach oraz udział stereotypów w kontaktach ze studentami z innych kultur (pytanie 1 i 2);

¹¹ K. Bleszyńska, *Komunikacja międzykulturowa...*, s. 151.

¹² J. Nikitorowicz et al., *Kompetencje do komunikacji międzykulturowej...*, s. 102-110.

- umiejętność introspekcji oraz kontrolowania własnych emocji (pytanie 3 i 4);
- umiejętność transgresji oraz przekraczania granic partykularyzmów grupowych (pytanie 5, 6 i 7);
- zdolność decentracji, kontrolowania własnego ego i przyjmowania perspektywy innej niż własna (pytanie 8 i 9).

Zbadano również autoidentyfikację społeczno-kulturową studentów MCK PK. Przyczynkiem do tej części badań było przekonanie, które autorzy podzielają z M. Sobeckim, że: *Przybierająca na sile mobilność mieszkańców Europy oraz wciąż narastająca złożoność układów komunikacyjnych w globalizującym się społeczeństwie sprawia, że refleksyjna synteza poszczególnych wymiarów tożsamości jest bardzo pożądana*¹³. Uprawniona wydaje się nieznaczna korekta treści przytoczonego fragmentu: w świetle aktualnych statystyk oddających natężenie procesów migracyjnych możemy mówić o rosnącej sile mobilności mieszkańców wszystkich kontynentów, nie tylko Europy.

Zgromadzone dane liczbowe uporządkowano według zmiennych niezależnych, istotnych, zdaniem autorów, dla populacji studentów MCK PK: wspólnoty terytorialnej i językowej. Wyodrębniono dwie grupy: pierwszą – stanowiącą wspólnotę terytorialną „ze Wschodu”, dla której istotnym czynnikiem spajającym jest znajomość języka rosyjskiego na poziomie natywnym, oraz drugą – przedstawicieli reszty świata, bez jednego wspólnego języka. Tak więc zmienna niezależna przyjmuje wartość: badany pochodzi z byłej republiki radzieckiej lub jego językiem ojczystym jest język rosyjski albo badany nie pochodzi z byłej republiki radzieckiej lub nie zna języka rosyjskiego na poziomie natywnym.

Przyjęto, że bliskość kulturowa kraju pochodzenia i kraju pobytu (a historycznie taką bliskość między krajami postsowieckimi i Polską da się uzasadnić, choćby przynależnością do słowiańskiej grupy językowej) może korelować ze zmienną zależną określoną jako identyfikacja społeczno-kulturowa studentów MCK PK. W badaniu wpływu zmiennych niezależnych (wspólnota terytorialno-językowa) na zmienną zależną (identyfikacja społeczno-kulturowa) przyjęto zmienną wielowartościową (1-5), gdzie jeden oznacza odpowiedź „zdecydowanie nie”, a 5 – „zdecydowanie tak”. Korelację określono za pomocą współczynnika r-Pearsona. Plan badawczy nie respektuje zasady randomizacji, gdyż zmienna niezależna główna jest zmienną klasyfikacyjną (studenci są rozdzieleni celowo na podstawie kryterium kraju pochodzenia i języka ojczystego, nie losowo).

IDENTYFIKACJA SPOŁECZNO-KULTUROWA STUDENTÓW MCK PK

Zadaniem badanych była odpowiedź na dziesięć pytań, które dotyczyły stopnia identyfikacji z dwoma głównymi obszarami kształtującymi tożsamość społeczno-kulturową: geografiami (miejscem) i religią. Z badań M. Sobeckiego wynika, że identyfikacje społeczno-kulturowe są czynnikiem nieobojętnym w kontekście kompetencji do

¹³ M. Sobecki, *Komunikacja międzykulturowa...*, s. 99.

wielokulturowości i stanowią ważne uwarunkowanie¹⁴. Zadaniem ankietowanych było wskazanie na skali wielowartościowej jednej odpowiedzi na pytania dotyczące stopnia identyfikacji z głównymi obszarami kształtującymi tożsamość społeczno-kulturową. Wyniki uzyskane w trakcie badania przedstawiono w Tabeli 1.

Tabela 1. Identyfikacja społeczno-kulturowa studentów MCK PK

Kategorie identyfikacji	Skala identyfikacji dla N=102									
	zdecydowanie nie		raczej nie		nie wiem		raczej tak		zdecydowanie tak	
	L	% z N	L	% z N	L	% z N	L	% z N	L	% z N
Obywatel świata	0	0	6	5,8	10	9,8	30	29,4	56	54,9
Europejczyk	10	9,8	7	6,8	12	11,7	29	28,4	44	43,1
Polak	23	22,5	18	17,6	9	8,8	34	33,3	18	17,6
Inny naród	9	8,8	1	0,98	44	43,1	8	7,8	40	39,2
Mieszkaniec Małopolski	8	7,8	24	23,5	12	11,7	33	32,3	25	24,5
Mieszkaniec Krakowa	5	4,9	19	18,6	7	6,8	42	41,1	29	28,4
Katolik	55	53,9	7	6,8	7	6,8	15	14,7	18	17,6
Prawosławny	53	51,9	12	11,7	6	5,8	13	12,7	18	17,6
Muzułmanin	88	86,2	4	3,9	1	0,98	0	0	9	8,8
Inna religia	89	87,2	0	0	6	5,8	3	2,9	4	3,9

Źródło: wyniki badań własnych

Ponad połowa badanych (54,9%) czuje się obywatelami świata, nieco mniej (43,1%) czuje się Europejczykami. Dość znaczna część badanych deklaruje, że czuje się Polakami (17,6%) – można przypuszczać, że są to osoby posiadające Kartę Polaka, czyli dokument potwierdzający przynależność do narodu polskiego na mocy ustawy z dnia 7 września 2007 r. W tej kategorii odpowiedzi zwraca uwagę – typowe dla okresu adolescencji – wahanie wyrażone w formie asekuracyjnego „raczej tak” względem bycia Polakiem – aż 33,3% udziela takiej odpowiedzi. Dość wysokie jest też wśród badanych poczucie bycia krakowianinem – mieszkańcem Krakowa czuje się 28,4%. Warto zauważyć, że poczucie identyfikacji z miejscem zamieszkania (Kraków, także region – Małopolska) jest wyższe niż poczucie bycia Polakiem i niższe niż poczucie bycia Europejczykiem czy obywatelem świata. Tożsamość lokalna wśród badanych jest więc silniejsza niż narodowa (polska), z kolei tożsamość globalna/kosmopolityczna silniejsza niż lokalna.

¹⁴ Tamże.

Drugi z elementów tożsamości społeczno-kulturowej dotyczy religii. Wśród badanych dominują chrześcijanie: 17,6% to katolicy i 17,6% – prawosławni. Zwraca jednak uwagę inny fakt: laicyzacji i dystansu wobec sfery religijnej wyrażony w formie zdecydowanego „nie” w odniesieniu do bycia katolikiem – 53,9%, prawosławnym – 51,9% i muzułmaninem – 86,2%.

Przyjęte w badaniu założenie (hipoteza badawcza niekierunkowa), że bliskość kulturowa kraju pobytu i kraju pochodzenia może korelować z identyfikacją społeczno-kulturową, oraz fakt, że wśród studentów MCK PK można wskazać dwie enklawy umownie nazwane „Wschód” i „reszta świata”, zbadano tę zależność w zakresie tożsamości terytorialnej i wyznaniowej. Dane dotyczące tożsamości terytorialnej uzyskane w badaniu przedstawia Tabela 2.

Tabela 2. Korelacja między wspólnotą terytorialno-językową a tożsamością terytorialną

Kategorie identyfikacyjne	Obywatel świata		Europejczyk		Polak		Inny naród		Mieszkaniec Małopolski		Mieszkaniec Krakowa	
	Wschód	reszta	Wschód	reszta	Wschód	reszta	Wschód	reszta	Wschód	reszta	Wschód	reszta
Zdecydowanie nie	0	0	2	8	11	12	6	0	5	3	4	1
Raczej nie	4	2	4	3	11	7	1	3	18	6	12	7
Nie wiem	3	7	6	6	6	3	31	13	8	4	4	3
Raczej tak	20	10	19	10	21	13	3	5	18	15	28	14
Zdecydowanie tak	37	19	33	11	15	3	23	17	15	10	16	13
Korelacja	0,951		0,776		0,549		0,847		0,752		0,922	

Źródło: wyniki badań własnych

Populację badanych podzielono na dwie grupy na podstawie kryterium wspólnoty terytorialno-językowej. Grupa badanych pochodząca ze Wschodu i deklarująca znajomość języka rosyjskiego na poziomie natywnym to 64 osoby z Białorusi (informujące, że znają język rosyjski lub rosyjski i białoruski), z Kazachstanu (znające język rosyjski lub rosyjski i kazachski), z Mołdawii (mówiące po rosyjsku lub rosyjsku i rumuński), z Mongolii (deklarujące znajomość rosyjskiego), z Turkmenistanu (znające rosyjski i turkmeński) i z Ukrainy (znające rosyjski lub rosyjski i ukraiński). Pozostali badani – 38 osób – to studenci z pozostałych krajów świata, niemający wspólnego kodu kulturowo-językowego. Ustalono przy pomocy współczynnika r-Pearsona korelację między obiema grupami. Zależność uznajemy za umiarkowaną, jeśli wartość współczynnika korelacji wynosi od 0,4 do 0,7; zależność znacząca to wartość od 0,7 do 0,9. Zależność bardzo silna występuje przy wartości współczynnika korelacji powyżej 0,9¹⁵.

¹⁵ S. Ostasiewicz, Z. Rusnak, U. Siedlecka, *Statystyka. Elementy teorii i zadania*, Warszawa 2000, s. 311.

Uzyskane wyniki informują, że przynależność do wspólnoty terytorialno-językowej koreluje z tożsamością terytorialną/społeczno-kulturową: wartości współczynników korelacji dla kategorii „obywatel świata” i „mieszkaniec Krakowa” informują, że zależność jest bardzo silna. Dla kategorii „Europejczyk”, „inny naród” i „mieszkaniec Małopolski” – znacząca.

Dane dotyczące tożsamości wyznaniowej/społeczno-kulturowej uzyskane w badaniu przedstawia Tabela 3.

Tabela 3. Korelacja między wspólnotą terytorialno-językową a tożsamością wyznaniową

Kategorie identyfikacyjne	Katolik		Prawosławny		Muzułmanin		Inna religia	
	Wschód	reszta	Wschód	reszta	Wschód	reszta	Wschód	reszta
Zdecydowanie nie	44	11	39	14	78	10	77	12
Raczej nie	6	1	22	1	4	0	0	0
Nie wiem	7	0	18	0	1	0	5	1
Raczej tak	11	4	48	1	0	0	2	1
Zdecydowanie tak	17	1	85	1	2	7	1	3
Korelacja	0,925		-0,031		0,800		0,973	

Źródło: wyniki badań własnych

Kryterium wyznaniowe wykazuje silną korelację ze wspólnotą terytorialno-językową w trzech kategoriach: katolik, muzułmanin i inna religia. Wynika to z faktu, że wspólnota terytorialno-językowa jest prawdopodobnie najczęściej także wspólnotą wyznaniową.

Obraz hierarchii poszczególnych kategorii identyfikacyjnych oddaje także średnia wag. Poszczególnym możliwościom wyboru na skali przypisano wagi: zdecydowanie nie – 1, raczej nie – 2, nie wiem – 3, raczej tak – 4 i zdecydowanie tak – 5.

Wyniki z Tabeli 4 przedstawiają zróżnicowanie natężenia identyfikacji badanych w poszczególnych kategoriach w podziale na dwie grupy: „ze Wschodu” i „resztę świata” (kryterium podziału to wspólnota terytorialno-językowa). W obu grupach najwyższe natężenie występuje w kategorii „obywatel świata” i „mieszkaniec Krakowa”. W pierwszej kategorii zwraca uwagę niewielkie zróżnicowanie odpowiedzi względem średniej (odchylenie średnie dla obu grup wynosi 0,88). W drugiej – rozrzut odpowiedzi jest bardziej zróżnicowany: większy w grupie „ze Wschodu” i mniejszy w grupie wielojęzycznej i wielokulturowej „reszta świata”. Z uzyskanych danych wynika, że studenci MCK PK czują się obywatelami świata, co najprawdopodobniej ma związek z ich mobilnością migracyjną. Istotna dla obu grup jest też nowa tożsamość lokalna – badani czują się mieszkańcami Krakowa, uznają to miasto za „swoje”. Ciekawą kategorią jest identyfikacja z Europą (wyrażona poczuciem bycia Europejczykiem) – jest ona wyższa w grupie „ze Wschodu” (mniejsze jest tu też rozproszenie odpowiedzi

względem średniej) niż w grupie „reszta świata”. Można więc sformułować wniosek, że identyfikacje z europejskością są silniejsze w środowisku wspólnoty terytorialno-kulturowej nazwanej przez nas „ze Wschodu” (na co wpływ ma zapewne fakt, że większość w tej grupie stanowią migranci z krajów leżących na kontynencie europejskim), natomiast identyfikacje o charakterze kosmopolitycznym i miejscowym w obu grupach są porównywalne.

Tabela 4. Średnie natężenia identyfikacji w poszczególnych kategoriach terytorialnych z uwzględnieniem typu wspólnoty terytorialno-językowej

Kategorie identyfikacyjne		Obywatel świata	Europejczyk	Polak	Inny naród	Mieszkaniec Małopolski	Mieszkaniec Krakowa
Wschód N=64	średnia	4,4	4,1	3,1	3,6	3,3	3,6
	odchyl. standard.	0,87	1,16	1,45	1,26	1,32	1,24
Reszta świata N=38	średnia	4,0	2,6	2,7	3,7	3,7	4,0
	odchyl. standard.	0,89	1,3	1,49	1,20	1,14	0,96
Ogółem N=102	średnia	4,3	3,8	3,0	3,6	3,4	3,7
	odchyl. standard.	0,88	1,30	1,46	1,25	1,30	1,20

Źródło: wyniki badań własnych

Tabela 5. Średnie natężenia identyfikacji w poszczególnych kategoriach wyznaniowych z uwzględnieniem typu wspólnoty terytorialno-językowej

Kategorie identyfikacyjne		Katolik	Prawosławny	Muzułmanin	Inna religia
Wschód N=64	średnia	2,4	2,5	1,1	1,23
	odch. standard.	1,66	1,63	0,67	0,76
Reszta świata N=38	średnia	2,0	1,4	2,6	2
	odchyl. standard.	1,50	1,17	2,02	1,65
Ogółem N=102	średnia	2,3	2,3	1,4	1,3
	odchyl. standard.	1,65	1,61	1,15	1,0

Źródło: wyniki badań własnych

Wyniki przedstawione w Tabeli 5 pokazują, że średnie natężenia identyfikacji w poszczególnych kategoriach wyznaniowych powiązane są z typem wspólnoty terytorialno-językowej. I tak w środowisku opartym na wspólnotcie terytorialno-językowej („ze Wschodu”) zaznacza się silna identyfikacja z katolicyzmem (średnia 2,4) i prawosławiem (średnia 2,5) oraz słaba z islamem czy inną religią. W grupie badanych o dużym zróżnicowaniu kulturowym („reszta świata”) najsilniejsza identyfikacja wyznaniowa

występuje w relacji do islamu (średnia 2,6), dość mocna w stosunku do katolicyzmu i najsłabsza z prawosławiem – średnia 1,4. Taki rozkład odpowiedzi tłumaczyć należy geograficznymi uwarunkowaniami występowania określonych religii/wyznań. Dla relatywnie jednolitej kulturowo grupy „ze Wschodu” charakterystyczne jest współwystępowanie wyznania katolickiego i prawosławnego oraz silna laicyzacja społeczeństw. Dla niejednorodnej kulturowo i językowo grupy „reszta świata”, w której znaleźli się m.in. studenci z krajów arabskich, najczęściej wskazywaną identyfikacją wyznaniową jest bycie muzułmaninem. W drugiej kolejności – katolikiem (przesądza o tym niejednorodność tej grupy, w tym np. obecność w niej studentów z Angoli, Brazylii, Indonezji, Mongolii czy Stanów Zjednoczonych).

Podsumowując tę część analizy, sformułujmy następujące wnioski:

1. najsilniejsza identyfikacja w obu badanych grupach występowała najczęściej w kategorii obywatel świata (tożsamość kosmopolityczna) i mieszkańców Krakowa (tożsamość miejscowa, lokalna);
2. siła identyfikacji z europejskością pojawia się w zależności od enklawy i jest zdecydowanie większa dla grupy „ze Wschodu” niż dla grupy „reszta świata”;
3. najsłabsza identyfikacja występowała najczęściej w kategorii Polak;
4. natężenie identyfikacji w kategoriach wyznaniowych pojawia się w zależności od enklawy i występuje najsilniej w relacji do chrześcijaństwa dla grupy „ze Wschodu” i islamu dla grupy „reszta świata”;
5. przynależność do enklawy wykazuje najsilniejszą korelację z tożsamością kosmopolityczną i lokalną;
6. przynależność do enklawy wykazuje najsilniejszą korelację z wyznaniem katolickim i inną religią.

SAMOOCENA KOMPETENCJI OGÓLNYCH DO KOMUNIKACJI MIĘDZYKULTUROWEJ

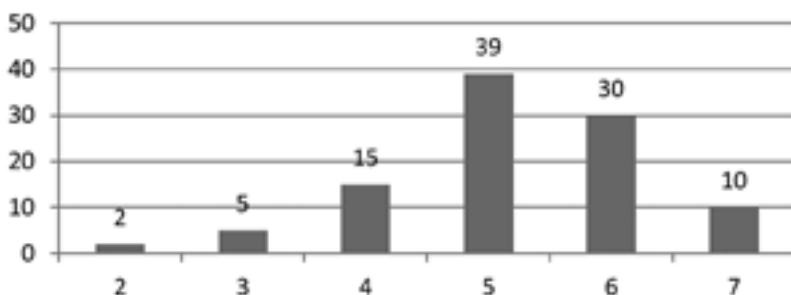
Badanie kompetencji ogólnych do komunikacji międzykulturowej przeprowadzone zostało za pomocą arkusza zawierającego dziewięć stwierdzeń, wobec których badani deklarowali stopień swojej akceptacji. Studentów poproszono o deklarację w zakresie stanu wiedzy, stopnia kierowania się stereotypami w kontaktach z innymi studentami, komfortu przebywania ze studentami z innych grup kulturowych, satysfakcji związanej z faktem studiowania w grupie wielokulturowej, otwarcia na różnice światopoglądowe i aksjologiczne oraz inność zachowań uwarunkowanych kulturowo, a także tolerancji w zakresie języka komunikacji i zasad uwarunkowanych kulturą.

W warunkach wielokulturowości świadomość siebie, świadomość barier i ograniczeń może sprzyjać kontrolowanemu kształtowaniu relacji i rozwojowi kompetencji do komunikacji wielokulturowej. Diagnoza postaw oparta na samoocenie prowadzi do zdefiniowania obszarów, które wymagają wsparcia na przykład w procesie dydaktycznym.

WIEDZA OGÓLNA O LUDZIACH I ICH ZWYCZAJACH ORAZ UDZIAŁ STEREOTYPÓW W KONTAKTACH ZE STUDENTAMI Z INNYCH KULTUR

Diagnozie samooceny tego obszaru kompetencji do wielokulturowości służyły dwa stwierdzenia: 1. Nie mam wiedzy na temat zwyczajów innych studentów w MCK *versus* Mam wiedzę o zwyczajach innych studentów w MCK, oraz 2. Nie kieruję się stereotypami w kontaktach z innymi studentami *versus* Kieruję się stereotypami w kontaktach z innymi studentami. Uzyskane odpowiedzi przedstawiono na wykresie 1 i 2.

Wykres 1. Deklaracja badanych na temat wiedzy o zwyczajach innych studentów w MCK

Źródło: wyniki badań własnych

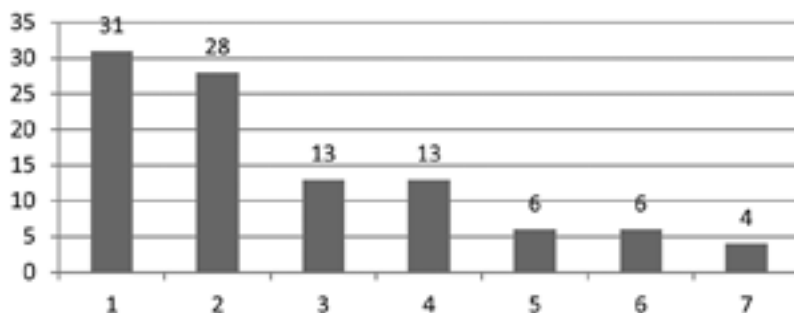
Wykres 1 pokazuje, że największa liczba osób (39) wybiera – w skali siedmiopunktowej – wartość równą 5, deklarując w ten sposób świadomość znacznej wiedzy o zwyczajach innych studentów w MCK. Wybierając wartości znajdujące się po lewej stronie skali, badany deklarował, że nie ma wiedzy na temat zwyczajów innych studentów w MCK. Wybór wartości po prawej stronie skali oznaczał deklarację „mam wiedzę o zwyczajach innych studentów MCK”. Zbiórca wyników trzech wartości 5, 6 i 7 obejmuje 77,5% badanych, którzy w ten sposób wyrażają przekonanie, że posiadają wiedzę na temat kultury innych studentów. Rozkład deklaracji przedstawia się ewolucyjnie z przewagą w stronę wiedzy.

Zdecydowana większość ankietowanych deklaruje, że w kontaktach z innymi studentami MCK PK nie kieruje się stereotypami: suma odpowiedzi dwóch najbardziej zbliżonych do lewej strony tabeli punktów na skali wynosi 59 osób (dla N=101) i stanowi 57,7% badanych. Wynik w kontekście podanej wcześniej deklaracji dotyczącej wiedzy o zwyczajach i obyczajach (kulturze) innych studentów wydaje się prawdopodobny, jeśli założymy, że wiedza na temat kultury osłabia stereotypy.

Zarówno deklarowana wiedza o innych kulturach, jak i przełamanie stereotypów w kontaktach z nimi jest dobrą prognozą dla społeczeństwa wielokulturowego. Jest prawdopodobne, że uzyskane odpowiedzi są powiązane z działaniami dydaktycznymi realizowanymi w MCK PK: równoległe z nauczaniem języka i kultury polskiej

realizowane są w Centrum opisane wcześniej kursy i wydarzenia sprzyjające wzajemnemu poznaniu i zbliżeniu kultur.

Wykres 2. Deklaracja świadomości kierowania się stereotypami w kontaktach z innymi studentami MCK

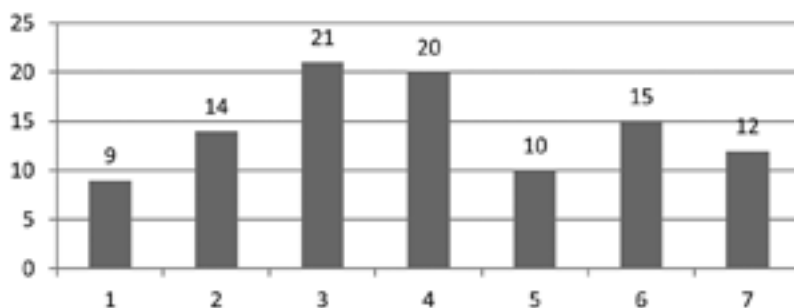

Źródło: wyniki badań własnych

UMIĘTNOŚĆ INTROSPEKCJI ORAZ KONTROLOWANIA WŁASNYCH EMOCJI

Dwa kolejne pytania służyły diagnozie umiejętności introspekcji oraz kontrolowania własnych emocji w sytuacji wielokulturowej: 1. Z pewnymi grupami kulturowymi w MCK czuję się lepiej niż z innymi *versus* Z każdą grupą kulturową w MCK czuję się tak samo dobrze, oraz 2. Lubię przebywać ze studentami takimi jak ja *versus* Lubię przebywać ze studentami różnymi ode mnie. Refleksyjność, wgląd w siebie, umiejętność analizy przyczyn komfortu czy dyskomfortu w każdej sytuacji, także w sytuacji wielokulturowej, sprzyja samokontroli, podobnie jak świadomość tego, co lubimy i czego nie lubimy. Można zaryzykować stwierdzenie, że introspekcja i kontrolowanie własnych emocji pozwala zarządzać sobą w sytuacji m.in. kontaktu z innymi kulturami.

Wykres 3. Deklaracja poczucia komfortu w sytuacji kontaktu z przedstawicielami różnych kultur

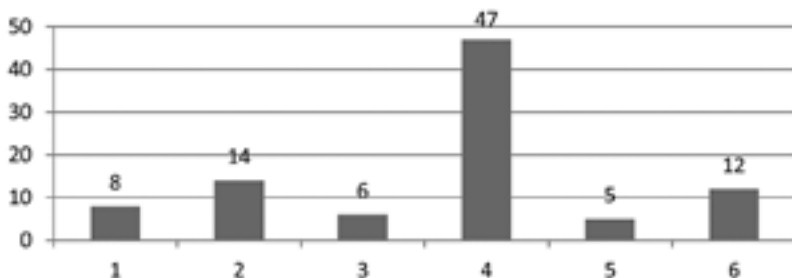

Źródło: wyniki badań własnych

Jedna piąta badanych zachowuje pewną rezerwę: 20 osób wybiera środkową wartość na siedmiopunktowej skali. W ten sposób wyraża się prawdopodobnie pewna ambiwalencja badanych wobec innych kultur. 44 osoby (43,5% dla N=101) deklarują większe poczucie komfortu w kontakcie z pewnymi (wybranymi) grupami kulturowymi. Z kolei wybory zbliżone do prawej strony skali (37 osób – 36,6%) to deklaracja, że badani „z każdą grupą kulturową w MCK czują się tak samo dobrze”.

Z poczuciem komfortu łączy się postawa otwarta albo zamknięta.

Wykres 4. Deklaracja otwartości na innych

Źródło: wyniki badań własnych

Podobnie jak w deklaracjach poczucia komfortu (wykres 3), tak w deklaracji otwartości na innych liczna grupa badanych zachowuje pewną rezerwę, wybierając środkową wartość na siedmiopunktowej skali – tym razem jest to 47 osób (46,5% dla N=101). 28 osób (27,7%) informuje, że lubi przebywać w towarzystwie studentów takich jak oni sami. 17 osób (16,8%) lubi przebywać z innymi od siebie. Wyniki pokazują, że badani deklarują raczej rezerwę niż postawę otwartą czy zamkniętą i może mieć to związek z deklaracją poczucia komfortu/dyskomfortu w kontaktach z przedstawicielami innych kultur.

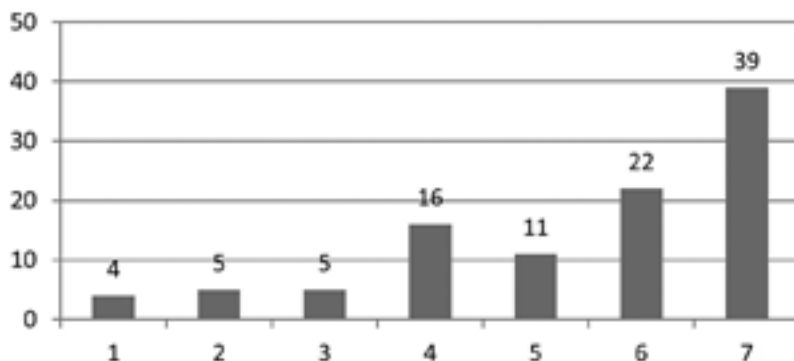
UMIĘTNOŚĆ TRANSGRESJI ORAZ PRZEKRACZANIA GRANIC PARTYKULARYZMÓW GRUPOWYCH

Badani określali na siedmiopunktowej skali swój stosunek względem następujących stwierdzeń: 1. Myślę, że lepiej jest studiować w zespole jednolitym kulturowo *versus* Myślę, że lepiej jest studiować w zespole wielokulturowym; 2. Myślę, że wszyscy jesteśmy tacy sami, mamy podobne wartości i poglądy *versus* Myślę, że każdy człowiek jest unikalny, ma inne wartości i poglądy, oraz 3. Zaskakują mnie zachowania studentów z innej kultury *versus* Nie zaskakują mnie inne zachowania studentów z innych kultur.

Zdecydowana większość wskazała wartości po prawej stronie skali, deklarując w ten sposób przekonanie, że lepiej jest studiować w zespole wielokulturowym niż jednolitym kulturowo (zbiorczo dla punktu 5, 6 i 7 na skali były to 72 osoby – 71,3% dla

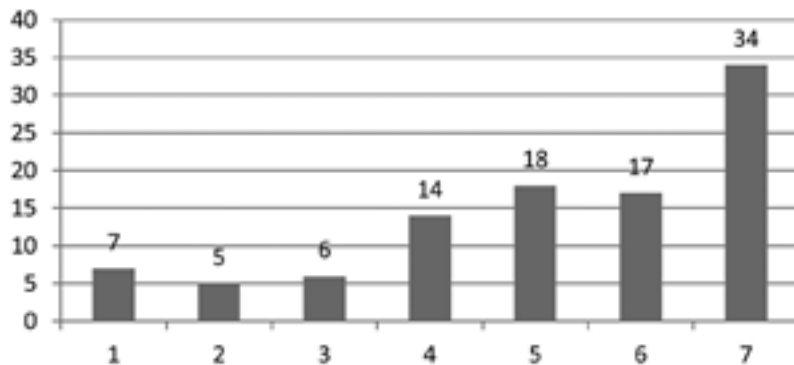
N=101). Można założyć, zwłaszcza w kontekście wcześniejszych informacji na temat (dys)komfortu w sytuacji kontaktu z innymi kulturami, że badani dysponują umiejętnością transgresji konstruktywnej – są gotowi przekraczać siebie w celu wzbogacenia się o doświadczenia wielokulturowe, samorozwoju i edukacji.

Wykres 5. Deklaracja satysfakcji ze współpracy w zespole wielokulturowym

Źródło: wyniki badań własnych

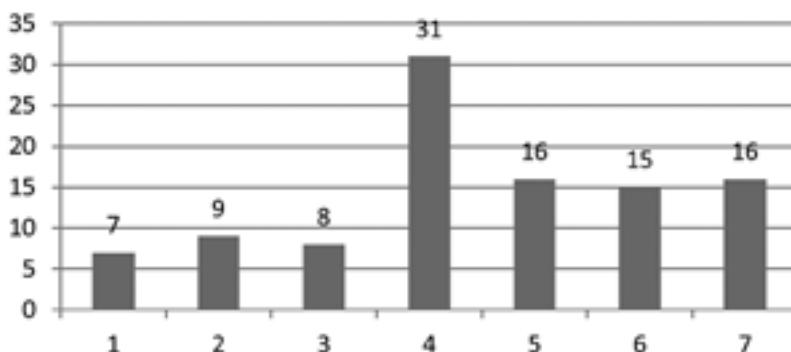
Wykres 6. Deklaracja świadomości odmienności kulturowej – przewidywanie w zakresie różnic wartości i światopoglądu w wymiarze indywidualnym

Źródło: wyniki badań własnych

W deklaracjach ankietowanych wyraźnie zaznacza się świadomość odmienności kulturowej w wymiarze indywidualnym – 34 osoby wskazują wartość maksymalną na osi, wartości 5, 6 i 7 łącznie zaznacza 69 osób (czyli 68,3% badanych), co pokazuje, że mają świadomość odmienności kulturowej w zakresie różnic wartości i światopoglądu w wymiarze indywidualnym. Wyniki informują o wrażliwości na jednostkę i gotowości uznania jej prawa do unikalności – deklaracja ta jest wyrazem umiejętności przekroczenia partykularyzmów grupowych, umiejętności uznania prawa do indywidualności i unikalności, odrębnej aksjologii i poglądów.

Wykres 7. Deklaracja świadomości odmienności kulturowej – przewidywanie różnic w zakresie zachowania

Źródło: wyniki badań własnych

W obszarze zachowań społecznych obserwujemy niższą skłonność do uznania prawa do unikalności: jedna trzecia badanych zachowuje dystans do manifestacji inności kulturowej w zachowaniach. 47 osób (46,5%) wybiera wartość 5, 6 i 7 na skali, informując w ten sposób, że przewiduje różnice w zakresie zachowania i że inność tych zachowań wynikająca z innej kultury ich nie zaskakuje. 21 osób (20,8%) nadal czuje się często zaskoczonymi zachowaniami studentów z innej kultury.

Deklaracje świadomości odmienności kulturowej w zakresie wartości i światopoglądu informują, że badani w większości (68,3%) mają świadomość tej odmienności i akceptują prawo jednostki do unikalności (uniwersalnej – niekoniecznie związanej z kulturą), ale dla jednej piątej zachowania studentów z innej kultury są zaskakujące.

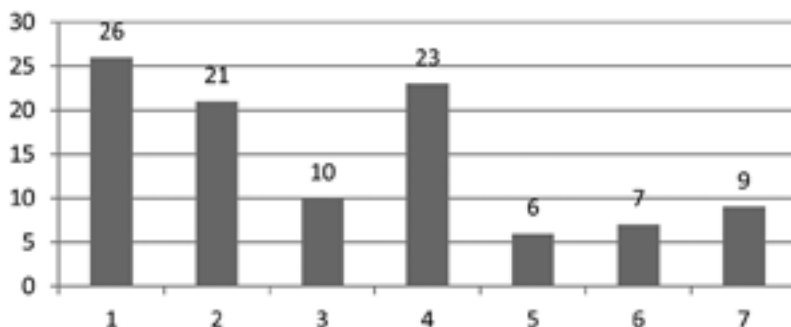
ZDOLNOŚĆ DECENTRACJI, KONTROLOWANIA WŁASNEGO EGO I PRZYJMOWANIA PERSPEKTYWY INNEJ NIŻ WŁASNA

Wśród kompetencji do wielokulturowości wskazaliśmy zdolność decentracji, kontrolowania własnego ego i przyjmowania innej niż własna perspektywy. Badani określili swój stosunek do następujących dwóch stwierdzeń: 1. Złości mnie, kiedy ktoś w MCK nie mówi do mnie po polsku *versus* Jest rzeczą normalną, że ludzie wolą mówić w swoim języku, oraz 2. Myślę, że wszyscy studenci powinni stosować się do zasad mojej kultury *versus* Myślę, że każda grupa kulturowa ma prawo negocjować wspólne zasady.

Deklaracja reagowania na wielojęzyczność w komunikacji w MCK PK jest jednocześnie deklaracją reagowania na komunikację w języku polskim. 23 osoby zachowują postawę wycofania, wybierając środkową wartość na skali. Większość badanych nie jest skupiona na własnym języku i akceptuje (lubi) fakt, że językiem komunikacji jest język polski: 26 osób (25,7%) wskazuje wartość 1 („lubię, kiedy inni studenci MCK mówią do mnie po polsku”). Łącznie dla wskazań 1, 2 i 3 wartość ta wynosi 56,4% (57 osób). Akceptację dla wielojęzyczności deklarują 22 osoby (21,8%). W interpretacji

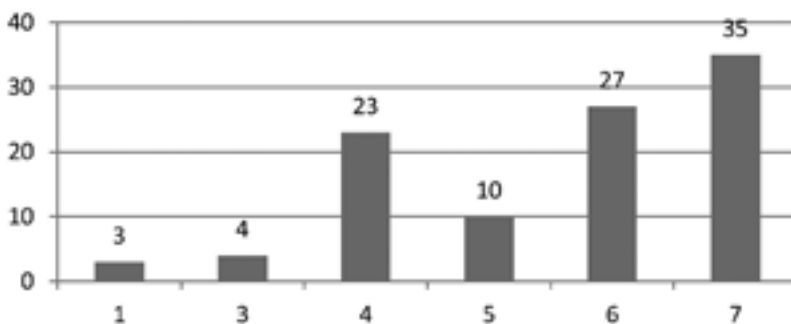
tego wyniku należy podkreślić, że badani są zainteresowani komunikacją w języku polskim, jednocześnie dając innym przestrzeń do komunikowania się w swoim języku ojczystym / innych językach.

Wykres 8. Deklaracja reagowania na wielojęzyczność w komunikowaniu

Źródło: wyniki badań własnych

Wykres 9. Deklaracja światopoglądu co do zasad społecznych

Źródło: wyniki badań własnych

Deklaracja badanych co do zasad społecznych bardzo wyraźnie pokazuje zdolność decentracji, kontrolowania własnego ego i przyjmowania innej niż własna perspektywy – 34,6% badanych wskazuje wartość 7 na skali siedmiostopniowej, zgadzając się tym samym ze stwierdzeniem, że każda grupa kulturowa ma prawo negocjować własne zasady. Wskazania 5, 6 i 7 razem wybrały 72 osoby (71,3%), a więc zdecydowana większość.

PODSUMOWANIE

Przeprowadzone wśród studentów MCK PK badania dotyczą kompetencji do komunikacji wielokulturowej. W tym celu wykorzystano narzędzia badawcze przygotowane

przez zespół badawczy z Uniwersytetu w Białymstoku, które nieznacznie zmodyfikowano. Zebrane dane poddane zostały analizie statystycznej i interpretacji w dwóch obszarach badawczych. Pierwszy dotyczył identyfikacji społeczno-kulturowej studentów MCK PK, których podzielono na dwie enklawy terytorialno-kulturowe/językowe, umownie nazwane „ze Wschodu” i „reszta świata”. Cechą wspólną pierwszej grupy jest kraj pochodzenia i deklarowana znajomość języka rosyjskiego na poziomie ojczystym. Druga grupa była grupą niejednorodną kulturowo i nieposiadającą wspólnego kodu językowego. Podsumowując tę część naszych rozważań, sformułujmy następujące wnioski:

1. w obu badanych grupach dominowała tożsamość kosmopolityczna (obywatel świata) i tożsamość lokalna (mieszkaniec Krakowa) – przynależność do enklawy wykazuje najsilniejszą korelację z tymi tożsamościami;
2. siła identyfikacji z europejskością pojawia się w zależności od enklawy i jest zdecydowanie większa dla grupy „ze Wschodu”;
3. najsłabsza identyfikacja występowała najczęściej w kategorii Polak;
4. natężenie identyfikacji w kategoriach wyznaniowych pozostaje w silnej korelacji z kryterium terytorialno-kulturowym;
5. przynależność do enklawy wykazuje najsilniejszą korelację z wyznaniem katolickim i kategorią „inna religia”.

Drugi obszar badawczy dotyczył samooceny kompetencji do komunikowania się międzykulturowego. Na podstawie uzyskanych wyników możemy stwierdzić, że ankietowani deklarują:

1. dużą wiedzę i umiejętność rezygnacji ze stereotypów w postrzeganiu innych kultur;
2. rezerwę wobec innych kultur i chęć kontaktu raczej z wybranymi grupami kulturowymi;
3. umiejętność transgresji konstruktywnej (gotowość przekraczania siebie w celu wzbogacenia się o doświadczenie wielokulturowe, samorozwoju i edukacji);
4. akceptację dla unikalności uniwersalnej („każdy ma swoje wartości i poglądy”) i dystans do manifestacji inności kulturowej w zachowaniach;
5. zainteresowanie komunikacją w języku polskim, z zachowaniem prawa innych do komunikowania się w językach ojczystych / innych językach.

BIBLIOGRAFIA

- Błęszyńska K., *Komunikacja międzykulturowa jako negocjowanie znaczeń*, „Pogranicze. Studia Społeczne” 2013, t. 21, s. 139-153.
- Castles S., Miller M.J., *Migracje we współczesnym świecie*, przeł. A. Gąsior-Niemiec, Warszawa 2011.
- Golka M., *Komunikowanie międzykulturowe. Przypomnienie głównych tez*, [w:] *Multicultural Studies*, t. 1, red. A. Szerlag, Wrocław 2016, s. 41-52.
- Kobyłka M., *W drodze do harmonii – Wspólnota Europejska w kontekście sztuki muzycznej*, „Studia Humanistyczne” 2007, nr 5, s. 77-85.

- Lewowicki T., *Cztery spojrzenia na wielokulturowość i edukację międzykulturową*, „Pogranicze. Studia Społeczne” 2011, t. 17, s. 28-38, <https://doi.org/10.15290/pss.2011.17.01.03>.
- Nikitorowicz J. et al., *Kompetencje do komunikacji międzykulturowej w aspekcie wielokulturowości regionu i procesów migracyjnych*, Warszawa 2013.
- Ostasiewicz S., Rusnak Z., Siedlecka U., *Statystyka. Elementy teorii i zadania*, Warszawa 2000.
- Regulamin Międzynarodowego Centrum Kształcenia PK, Załącznik do uchwały Senatu Politechniki Krakowskiej nr 51/o/09/2009.
- Sobecki M., *Komunikacja międzykulturowa w perspektywie pedagogicznej. Studium z pogranicza polsko-litewsko-białorusko-ukraińskiego*, Warszawa 2016.
- Szopski M., *Komunikowanie międzykulturowe*, Warszawa 2005.

Urszula MAJCHER-LEGAWIEC – nauczycielka, lektorka języka polskiego jako obcego/drugiego, nauczycielka akademicka, trenerka. Doktorantka w Instytucie Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego. Autorka pierwszego Konkursu Wiedzy o Polsce dla mieszkańców Niemiec (2013), scenariuszy gier miejskich dla obcokrajowców oraz podręczników do nauczania języka polskiego jako obcego i materiałów dydaktycznych publikowanych na platformie www.speakapps.eu oraz www.popolskupopolsce.edu.pl. Współpracuje z Wyższą Szkołą Europejską im. J. Tischnera (realizuje autorski program językowo-adaptacyjny), Uniwersytetem Jagiellońskim (prowadzi warsztaty wrażliwości międzykulturowej w Instytucie Studiów Międzykulturowych) oraz Uniwersytetem Pedagogicznym (prowadzi zajęcia na studiach podyplomowych z nauczania języka polskiego jako obcego/drugiego dla nauczycieli). Członkini Interdyscyplinarnego Zespołu ds. Współpracy na rzecz Realizacji Programu „Otwarty Kraków” powołanego przez Prezydenta Miasta Krakowa. Prezes Zarządu w Fundacji Wspierania Kultury i Języka Polskiego im. M. Reja. W latach 2017-2019 pełniła w Krakowie funkcję doradcy metodycznego ds. wielokulturowości. Współpracuje jako badaczka ze Stowarzyszeniem INTERKULTURALNI PL – liderem projektu „MICREATE” realizowanego w ramach programu Horizon 2020 – oraz Instytutem Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, realizującym projekt „CHILDUP” w ramach programu Horizon 2020.